

ПРАВО НА ПРИСУТНІСТЬ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ В СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

07.09.2022 13:38

Автор: **Юхимюк Ольга Михайлівна**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки; **Гламазда Петро Володимирович**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Волинський національний університет імені Лесі Українки; **Кравчук Микола Артемович**, кандидат політичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Волинський національний університет імені Лесі Українки

[Секція 1. Теорія держави і права. Філософія права]

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Конвенція не визначає поняття публічності, а також не визначає в чому саме полягає публічність. Загальний характер цього та інших положень Конвенції не випадковий, він відображає специфіку міжнародного права. За своєю природою міжнародні договори досить загальні за змістом та гнучкі, що дозволяє державам виконувати свої зобов'язання за такими договорами без необхідності революційних змін у своїх власних правових системах. Водночас п. 6 ч. 2 ст. 129 Конституції України до основних конституційних засад судочинства відносить гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Таким чином, міжнародний стандарт імплементовано в українську конституційну систему шляхом внесення відповідних змін у 2016 році.

Як зазначають українські науковці, вимога публічності судового розгляду включає такі аспекти: 1) право на відкритий судовий розгляд, який дозволяє будь-якій особі бути присутньою під час судового розгляду справи; 2) право на усні судові дебати під час судового розгляду справи; 3) право на відкрите, публічне проголошення та оприлюднення судових рішень, вироків [1, с. 106].

Водночас польські науковці до права на публічний розгляд справи відносять право на участь у засіданні, право ознайомитися з матеріалами провадження та право ознайомитися з судовим рішенням [2, с. 14]. Розкриваючи зміст першого повноваження, автор зазначає, що суть права сторони на участь у судовому засіданні полягає в таких можливостях: ефективне повідомлення заздалегідь інформації про дату та місце розгляду справи, щоб була можливість підготуватися; забезпечення доступу до зали суду та можливість представити усні аргументи (в рамках права бути вислуханим) [2, с. 14-15].

Вважаємо за доцільне зупинитись на з'ясуванні змісту права на присутність в судовому засіданні (як елемента права на публічний розгляд справи) з позиції практики ЄСПЛ, який, здійснюючи тлумачення положень Конвенції, дотримується принципу *a casu ad casum*.

В рішенні по справі «В'ячеслав Корчагін проти Росії» вказано: в інтересах здійснення правосуддя заявника необхідно повідомляти про судові слухання таким чином, щоб йому не лише стало відомо про дату, час і місце слухання, а він мав достатньо часу для підготовки його або її справи і був присутнім під час судового слухання (§ 65) [3].

Водночас, ЄСПЛ стверджує, що слухання може бути проведене за відсутності обвинуваченого, якщо він або вона відмовилися від права бути присутнім на слуханні. Така відмова може бути очевидною або передбачуваною з поведінки, наприклад, коли він або вона намагається ухилитися від судового розгляду («Лена Атанасова проти Болгарії», § 52) [4]. Проте будь-яка відмова від гарантій згідно зі статтею 6 повинна виконувати тест «проінформованої та усвідомленої» відмови, як це встановлено у прецедентному праві Суду («Сейдовіч проти Італії», §§ 86-87) [5].

Вирішуючи питання про те, що особі, яка є обвинуваченою, забороняється брати участь у його судовому розгляді на підставі його неналежної поведінки Суд постановив, що для належного здійснення правосуддя важливим є дотримання гідності, порядку та пристойності у залі суду як ознаки судового розгляду. Непристойне нехтування з боку підсудного елементарних стандартів належної поведінки не може і не повинно допускатися. Однак, коли поведінка заявника може бути такою, що за своєю природою виправдовує його видалення з залу суду та продовження судового розгляду його справи за його відсутності, головуючий суддя зобов'язаний встановити, що заявник міг би обґрунтовано передбачити, подальші наслідки своєї такої поведінки ще до ухвалення рішення про видалення його з залу судового засідання (Ідалов проти Росії, §§ 176-177) [6].

Загалом право на присутність в судовому засіданні пов'язане з правом на відкритий судовий розгляд, що передбачає участь в засіданні не лише сторін провадження, а практично будь-якої особи. При цьому особи, яка бажають бути присутніми під час судового засідання не мають пояснювати власну зацікавленість саме в цьому засіданні [7, с. 134]

Так, в справі «Лучанінова проти України» ЄСПЛ зазначив, що хоча доступ громадськості до судового розгляду, про який йдеться, формально не був обмежений, обставини, за яких він відбувся, були очевидною перешкодою його публічності. По-перше, розгляд відбувся у диспансері з обмеженим доступом. По-друге, суд не дозволив іншим особам, окрім учасників провадження, залишитися в палаті, де відбувався розгляд, або входити до неї. По-третє, з матеріалів справи не вбачається існування загальнодоступної інформації про дату та місце засідання (§ 56) [8].

Разом з тим, нинішній розвиток технологій, а також досвід судового розгляду справ в умовах пандемії коронавірусу та карантину довели, що право на присутність в судовому засіданні може бути реалізовано як реально, так і віртуально за допомогою онлайн з'єднання. Щодо використання відеозв'язку ЄСПЛ зазначив, що ця форма участі в судовому процесі не суперечить, як така, поняттю справедливий та публічний розгляд, але заявнику має бути забезпечена можливість стежити за розглядом та бути почутим без технічних перешкод [9].

Отож, визнаний на міжнародному рівні та закріплений в Конституції України принцип публічного, гласного судового розгляду справи з можливістю забезпечення присутності як сторін, так і усіх бажаючих, знайшов різноаспектне відображення в практиці Європейського суду з прав людини. Водночас особливості його реалізації в окремих процесах (кримінальному, цивільному, адміністративному) можуть бути предметом окремої наукової розвідки.

Література:

1. Бойко О. В. Публічність судового розгляду справи як гарантія права на справедливий суд. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 1. 2021. С. 105-110
2. Roszkiewicz J. Jawność postępowania sądowego w świetle Europejskiej konwencji praw człowieka. Radca Prawny. Zeszyty Naukowe. 2 (27)/2021. S. 11-42
3. Рішення ЄСПЛ у справі «В'ячеслав Корчагін проти Росії» від 28 серпня 2018 року. Заява № 12307/16.
4. Рішення ЄСПЛ у справі ««Лена Атанасова проти Болгарії» (Lena Atanasova v. Bulgaria), від 26 січня 2017 р. Заява № 52009/07.
5. Рішення ЄСПЛ у справі ««Sejdovic v. Italy» від 1 березня 2006 року. Заява № 56581/00.
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Ідалов проти Росії» від 22 травня 2012 р. Заява № 5826/03.
7. Трегубов Е.Л. Право на справедливий суд в практиці Європейського суду з прав людини. Форум права. 2010. № 1. С. 358-363
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Лучанінова проти України» від 9 червня 2011 року (остаточне від 09 вересня 2011 року). Заява № 16347/02.
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Сахновський проти Росії» від 22 вересня 2010 р. Заява № 21272/03.